22/08/2022

Βενετία: Το ελληνορθόδοξο καμπαναριό που γέρνει σαν τον Πύργο της Πίζας

/ Επικαιρότητα

Το καμπαναριό του Αγίου Γεωργίου των Ελλήνων της Βενετίας συμπληρώνει φέτος 430 χρόνια ζωής. Κατασκευάστηκε το 1592 με δωρεές κι έξοδα των μελών της Ελληνικής Κοινότητας της Βενετίας αλλά και πολλή περιπέτεια στο Campo dei Creci, έχοντας τα θεμέλια του στα …νερά (του rio dei Creci) όπως τα περισσότερα καμπαναριά της Γαληνοτάτης.

Από πολλούς θεωρείται το παλιότερο ελληνορθόδοξο καμπαναριό που λειτουργεί εκτός ελληνικών συνόρων. Βρίσκεται σε απόσταση 150 μέτρων από την περίφημη πλατεία San Marco με το διάσημο καμπαναριό και η ιστορία του του στο χώρο και στο χρόνο είναι εντυπωσιακή, αν και είναι σχετικά άγνωστη στους περισσότερους Έλληνες και ξένους τουρίστες της Βενετίας.

Πρώτα απ όλα το ύψος του. Κατατάσσεται μεταξύ των ψηλότερων ελληνορθόδοξων καμπαναριών (ίσως είναι και το ψηλότερο) καθώς φτάνει τα 45

μέτρα. Είναι πάντως ψηλότερο απ αυτό του Αγίου Διονυσίου της Ζακύνθου που έχει μετρηθεί στα 40 μέτρα- ενώ οι καμπάνες και το παμπάλαιο ρολόι του έχουν γράψει για το μνημείο, την δική τους ξεχωριστή ιστορία.

Κανένα όμως από τα χαρακτηριστικά του ή τις ιστορίες που το συνοδεύουν δεν μπορεί να επισκιάσει την ιδιαιτερότητά του: Το καμπαναριό του Αγίου Γεωργίου των Ελλήνων της Βενετίας είναι το μοναδικό ελληνορθόδοξο καμπαναριό που ...γέρνει, εδώ και 245 χρόνια (από 1774 και μετά), «ακολουθώντας»- με μικρότερη σαφώς κλίση- το φαινόμενο του πασίγνωστου Πύργου της Πίζας.

Σε αντίθεση με τον Πύργο της Πίζας που η κλίση του εμφανίστηκε κατά την διάρκεια της κατασκευής του(12ο αι.) στο καμπαναριό των Ελλήνων , το πρόβλημα στατικής ευστάθειας, παρουσιάστηκε με το πέρασμα των χρόνων και εκτιμάται ότι σ αυτό συνετέλεσαν το υγρό έδαφος της Βενετίας, οι επαναλαμβανόμενες πλημμυρίδες αλλά και οι σεισμοί που έπληξαν την Πόλη των Δόγηδων. Η κλίση όμως δεν θεωρείται ανησυχητική, τουλάχιστον περισσότερο ανησυχητική από τα άλλα καμπαναριά της Βενετίας που παρουσιάζουν παρόμοιου βαθμού κλίσεις. Μόνο στο ιστορικό κέντρο της Βενετίας υπάρχουν άλλα δύο καμπαναριά, που εμφανίζουν επικίνδυνη κλίση : Του Αγίου Στεφάνου και του Αγίου Πέτρου του Castello. Επί δεκαετίες όλα σχεδόν τα καμπαναριά της Βενετίας και τα άλλα «ψηλά μνημεία» υπόκεινται σε περιοδικούς ελέγχους από τις ιταλικές υπηρεσίες πολιτικής προστασίας και παρακολουθούνται στενά λόγω της έντονης διάβρωσης αλλά τώρα λόγω και των συνεπειών της κλιματικής αλλαγής όπως άλλωστε και όλο το ιστορικό κέντρο της διάσημης πόλης που μοιράζεται σε περίπου 120 νησιά, χωρίζεται από 175 κανάλια και συνδέεται με 436 γέφυρες.

Μηχανισμός παρακολούθησης υψηλής τεχνολογίας

Ειδική Επιτροπή της Prefeturra di Venezia πραγματοποιεί τακτικές αυτοψίες προκειμένου να ελεγχθεί ενδεχόμενη επιδείνωση της κλίσης μέσα από τη σύγκριση παλαιότερων και νεώτερων τοπογραφικών καθώς και ανάλυση των μετρήσεων που αφορούν στην στατιστική του συμπεριφορά, οι οποίες καταγράφονται από το μηχανισμό-αισθητήρα που έχει εγκατασταθεί στην κορυφή του καμπαναριού με έξοδα του Ελληνικού Ινστιτούτου της Βενετίας.

Το περσινό καλοκαίρι μάλιστα η ανήσυχη ...φύση του καμπαναριού έκανε και πάλι αισθητή την παρουσία της «αφήνοντας» να πέσει στο πλακόστρωτο του Campo dei Creci, μια από τις μολύβδινες σφαίρες των απολήξεων του σταυρού που

βρισκόταν επί εκατοντάδες χρόνια στην κορυφή του. Ένα τέτοιο αντικείμενο που πέφτει από ύψος 45 μέτρων μια ήσυχη μέρα, δεν θα μπορούσε να αφήσει ήσυχους τους υπεύθυνους του Ελληνικού Ινστιτούτου Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Σπουδών οι οποίοι έσπευσαν να συμβουλευτούν τα όργανα μέτρησης σχετικά με τις κλίσεις και την κατάσταση της στατικής επάρκειας του καμπαναριού αλλά και να ενημερώσουν- ως όφειλαν- τις αρχές της Βενετίας, οι οποίες, ως πρώτη κίνηση, περιόρισαν προληπτικά και προσωρινά τις γόνδολες και την κίνηση των σκαφών στο κανάλι .

«Δήμος ,Περιφέρεια και Εφορία Αρχαιοτήτων του Βένετο συνέστησαν κα γίνονται μετρήσεις και ζήτησαν παλιότερα σχέδια και καταγραφές ούτως ώστε να συγκριθούν με προηγούμενες μετρήσεις.Το Ελληνικό Ινστιτούτο έχει φροντίσει προ καιρού πάντως να παρακολουθεί την συμπεριφορά του » είπε στο ΑΠΕ- ΜΠΕ ο γραμματέας του ΔΣ κ Τάσος Θεοφιλογιαννάκος « μ έναν νέο μηχανισμό υψηλής τεχνολογίας για την συστηματική παρακολούθηση ακρίβειας κι ευκρίνειας».

Ο νέος μηχανισμός τοποθετήθηκε μάλιστα από εξειδικευμένη εταιρία της περιοχής του Βένετο η οποία συγκεντρώνει τα δεδομένα και παρέχει ανά τετράμηνο αναλυτική αναφορά.

«Η τελευταία αναφορά» όπως δήλωσε στο ΑΠΕ-ΜΠΕ ο πρόεδρος της Ελεγκτικής Επιτροπής του Ελληνικού Ινστιτούτου Βενετίας, καθηγητής ΑΠΘ Χρήστος Αραμπατζής, «δεν διαπίστωσε καμία αξιοσημείωτη αλλαγή σχετικά με την συμπεριφορά του καμπαναριού», αλλά προσθέτει ωστόσο μία ακόμη σελίδα στην πολυκύμαντη ιστορία του μνημείου.

Η ιστορία του κωδωνοστασίου ξεκινά λίγο μετά την ανέγερση του ιερού ναού του Αγίου Γεωργίου των Ελλήνων της Βενετίας (1539-1577).

Μέσα από τα κιτρινισμένα έγγραφα του πολύτιμου αρχείου της ελληνικής κοινότητας της Βενετίας αποκαλύπτεται ότι ο Πάπας Λέων ο Ι΄ ήταν αυτός που χορήγησε άδεια(το 1514) στους Έλληνες να χτίσουν με δικά τους έξοδα ναό (του Αγίου Γεωργίου) και καμπαναριό με καμπάνες καθώς και να διατηρούν κοιμητήριο για να θάβουν τους νεκρούς τους. Το καμπαναριό χτίστηκε με την δωρεά 2000 δουκάτων, του Ιάκωβου Σαμαριάρη, ενός πάμπλουτου εμπόρου σιτηρών της ελληνικής παροικίας με ρίζες Μανιάτικες η οικογένεια του οποίου είχε προσφύγει από τη Μεθώνη στη Ζάκυνθο. Στην διαθήκη που είχε συνταχθεί το 1580 προέβλεπε η Κοινότητα ,μετά το θάνατό του να χτίσει το καμπαναριό, ίδιου πλάτους και ύψους με αυτό του ναού του San Giovanni in Bragora, υπό τον όρο όμως να ταφεί ο ίδιος μέσα στο ναό του Αγίου Γεωργίου και μάλιστα «εκεί όπου βρίσκεται η πέτρα με τον αετό». Η επιθυμία του δωρητή, απαράβατη για την εκτέλεση της διαθήκης

σχετιζόταν με την έλλειψη ξηράς στην Βενετία για χρήση νεκροταφείων και ορισμένοι πλούσιοι δωρητές, επέλεγαν το δάπεδο της Εκκλησίας παρά τις αντιδράσεις από τα άλλα μέλη της Κοινότητας. Τα 2000 δουκάτα όμως δεν έφτασαν και η κατασκευή του καμπαναριού πέρασε από... 40 κύματα. Χρειάστηκε κι άλλα μέλη να συνεισφέρουν. Έγινε τροποποίηση των σχεδίων για να τοποθετηθεί και ρολόι και τελικά πέντε χρόνια από τη θεμελίωση το καμπαναριό είχε ολοκληρωθεί, χωρίς ωστόσο να διαθέτει τις απαραίτητες καμπάνες.

«Αναμέτρηση» καμπαναριού και Εγκέλαδου

Το αξιοπερίεργο , σύμφωνα με τα όσα καταγράφει σε ειδική έκδοση (2008) του Ελληνικού Ινστιτούτου, η τότε διευθύντριά του, καθηγήτρια Χρύσα Μαλτέζου, είναι ότι οι σεισμοί και τα έκτακτα καιρικά φαινόμενα που έπληξαν τον 17ο αιώνα την Βενετία (1622, 1624, 1657, 1659, 1686, 1687, 1688) άφησαν αλώβητο το πανύψηλο κτίσμα σε αντίθεση με πολλούς ναούς που είχαν υποστεί καταστροφές. Μόνο ένας κεραυνός το 1864 που χτύπησε την κορυφή του, προκάλεσε...επισκευές. Το 1774 ένας άλλος σεισμός προκάλεσε καταστροφές σε δύο άλλα καμπαναριά της Βενετίας και οι μοναχές του διπλανού μοναστηριού του San Zaccaria φοβήθηκαν μήπως το καμπαναριό του Campo dei Greci πέσει πάνω στα κελιά τους και τις

σκοτώσει.Γι αυτό και ζήτησαν από τις αρχές να ληφθούν μέτρα για την προστασία τους.

Εμπειρογνώμονες που το εξέτασαν αποφάνθηκαν ότι η κλίση που παρουσίαζε είχε προκληθεί πριν από το 1617 κι ότι δεν υπήρχε κίνδυνος να γκρεμιστεί το καμπαναριό. Μάλιστα στο υπόμνημά τους που έχει διασωθεί οι αρχιτέκτονες και μηχανικοί αφού επισυνάπτουν σχέδιο με το μέγεθος της απόκλισης , επισυνάπτουν και σχεδιαγράμματα των κεκλιμένων πύργων στην Πίζα και τη Μπολόνια καθώς και του καμπαναριού της μονής του San Pietro di Castello στη Βενετία, επισημαίνοντας ότι οι κάτοικοι των περιοχών αυτών δεν είχαν ποτέ διανοηθεί να τους γκρεμίσουν.

Οι εμπειρογνώμονες χάραξαν οριζόντια γραμμή ώστε να ελέγχονται τυχόν μετατροπές στην κλίση και ζήτησαν μόνο τακτική παρακολούθηση του μνημείου, αλλά την ουσιαστική διαβεβαίωση περί στατικής επάρκειας την …έδωσε ο Εγκέλαδος μ έναν άλλο σεισμό, το 1775, στον οποίο το καμπαναριό του Αγίου Γεωργίου των Ελλήνων δεν υπέστη καμιά ζημιά και αυτή η διαπίστωση ήταν που απομάκρυνε τις ανησυχίες των κατοίκων. Έως το τέλος του 19ου αι δεν χρειάστηκε να γίνουν επισκευαστικές επεμβάσεις. Το 1892 όμως τα αρχεία αποκαλύπτουν πολλές επισκευές στις εξωτερικές πλευρές όσο και στο εσωτερικό. Το 1902 προέκυψε μεγάλο πρόβλημα ως προς την στατικότητα του μνημείου με την κατάρρευση του καμπαναριού του Αγίου Μάρκου του pardon della casa,όπως το αποκαλούν οι Βενετοί, η οποία προκάλεσε αναστάτωση και πανικό στην πόλη και θορύβησε τις αρχές της Βενετίας που ζήτησαν να ελεγχθούν όλα τα καμπαναριά και τα άλλα μνημεία της πόλης που παρουσίαζαν προβλήματα σταθερότητας. Εφημερίδες της εποχής έγραφαν για επικίνδυνη κλίση άλλα ο μηχανικός που εξέτασε το καμπαναριό των Ελλήνων ήταν πάλι καθησυχαστικός και στην έκθεση του σημείωσε ότι δεν υπάρχει λόγο ανησυχίας. Πρότεινε όμως να τοποθετηθούν «γυαλάκια»(μικρές ειδικές γυάλινες μπάλες) για την παρακολούθηση τυχόν μεταβολών ενώ συνέστησε να αλλάξει το σύστημα κωδωνοκρουσίας και οι καμπάνες να χτυπούν προς την πλευρά της αυλής κι όχι προς την πλευρά του καναλιού που κλίνει το μνημείο. Τελικά επιτροπή ειδικών μετά από εισήγηση αρχιτέκτονα αποφάνθηκε αντί της καμπάνας να κρούεται μόνο το γλωσσίδι τους…

Οι Ναυπλιώτικες καμπάνες και το μοναδικό ρολόι

Οι καμπάνες έχουν κι αυτές το δικό τους... θρίλερ κατασκευής. Αρχικά το Συμβούλιο των Ελλήνων της Βενετίας είχε δώσει εντολή να κατασκευαστούν δύο με μέταλλο από τις δύο καμπάνες του Ναυπλίου... Τι γύρευαν στην Βενετία του 16ου αι. δύο Ναυπλιώτικες καμπάνες?

«Είχαν μεταφερθεί εκεί» σημειώνει η κ. Μαλτέζου μετά την τουρκική κατάκτηση της πόλης το 1540 και είχαν παραδοθεί στην αδελφότητα των Ελλήνων προς φύλαξη με την συμφωνία να επιστραφούν στην Πελοπόννησο όταν το Ναύπλιο θα απελευθερωνόταν. Πράγματι οι Ναυπλιώτες τις ζήτησαν όταν οι Ενετοί κατέκτησαν την Πελοπόννησο και η Αδελφότητα απέστειλε από την Βενετία- μετά από σχετικό αίτημα των Ναυπλιωτών- δύο καμπάνες, 4 μανουάλια κι έναν πολυέλαιο αλλά από κανένα έγγραφο δεν προκύπτει αν αυτές που στάλθηκαν, έγιναν από το μέταλλο των παλιών. Στην καταγραφή που έγινε το 1941 για τις ανάγκες του πολέμου αναφέρεται ότι στο καμπαναριό ήταν τοποθετημένες 4 μπρούτζινες καμπάνες(δύο του 1796 και δύο του 1853) .

«Δυστυχώς» ανέφερε στο ΑΠΕ-ΜΠΕ ο σημερινός διευθυντής του Ινστιτούτου καθηγητής ΑΠΘ Βασίλης Κουκουσάς «καμία δεν χτυπάει καθώς στα μέτρα που λαμβάνονται λόγω της κλίσης, είναι και η μη χρήση κωδωνοκρουσίας στο

καμπαναριό». Όσον αφορά το ωριαίο σπάνιο ρολόι που είχε τοποθετηθεί εξ αρχής, τα αρχεία καταγράφουν διάφορους τεχνίτες-ωρολογοποιούς να το συντηρούν. Γάλλοι ειδικοί φρόντισαν τον περασμένο αιώνα για την συντήρησή του ενώ η πιο εκτεταμένη επισκευή έγινε το 1793 από Ιταλούς και στην συνέχεια από Γερμανούς ωρολογοποιούς.Ο εντοπισμός ενός εξειδικευμένου ωρολογοποιού για την συντήρησή του, εχει αποδειχθεί μία πό τις πιο δύσκολες αναζητήσεις για το Ινστιτούτο.

Κι ενώ οι καμπάνες έκρουαν μόνο το γλωσσίδι τους για πολλές δεκαετίες, ο φόβος των καλογριών, μετά από δύο αιώνες επέστρεψε (1998), αυτή τη φορά από τη διεύθυνση βενετικού σχολείου που βρίσκεται απέναντι από το μνημείο στην όχθη του καναλιού των Ελλήνων(rio dei Greci). Οι ανησυχίες των δασκάλων και μαθητών κινητοποίησαν πάλι το Ινστιτούτο κι όπως σημειώνει η κ Μαλτέζου αυτό « ανέλαβε σειρά ενεργειών για να διαπιστωθεί αν υπήρχε κίνδυνος και ύστερα να προχωρήσει στην επισκευή του μνημείου που ήταν σε κακή κατάσταση συντήρησης ταυτόχρονα «με την εξεύρεση κονδυλίων για το έργο υποστήλωσης και επισκευής, δαπανηρό και χρονοβόρο λόγω των ειδικών συνθηκών που επικρατούν στην λιμνοθάλασσα».

Πως σώθηκε το «στολίδι της ελληνικής γωνιάς» στην Βενετία

Το Ίδρυμα «Αλέξανδρος Ωνάσης» αρχικά και κατόπιν (2005) το Ίδρυμα «Αναστάσιος Γ.Λεβέντης» με την επίβλεψη του Συμβουλίου Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς της Ελληνικής Εταιρείας Περιβάλλοντος και Πολιτισμού, συνέδραμαν οικονομικά. Ιταλοί και Έλληνες αρχιτέκτονες και εξειδικευμένες εταιρείες συνεργάστηκαν για τις πρώτες εργασίες σωστικής επέμβασης, εγκαταστάθηκε ηλεκτρονικό μηχάνημα παρακολούθησης των ενδεχόμενων αποκλίσεων-παραμορφώσεων του κτίσματος αλλά και καταπονήσεων και αντιδράσεών του σε έκτακτες καιρικές συνθήκες ιδιαίτερα όταν παρατηρείται το γνωστό στη Βενετία παλιρροιακό φαινόμενο (agua alta).

Η Αρχαιολογική Υπηρεσία της Βενετίας έδωσε μάλιστα άδεια να κοπεί μια μεγάλη βελανιδιά που απειλούσε με τις ρίζες της τα θεμέλια του καμπαναριού. Έγιναν επισκευές στα κελιά ιερέων που είχαν προστεθεί (το 1617) στη βάση του και χρειάστηκε να τοποθετηθεί μια πανύψηλη σκαλωσιά (για τις εργασίες αποκατάστασης, συντήρησης των πλευρών και της πρόσοψης, να στερεωθούν οι καμπάνες, να καθαριστεί το ρολόι) κι όταν αυτή αφαιρέθηκε αυτό το μνημείο του ελληνισμού της διασποράς να στέκει σήμερα, όπως σημειώνει η τέως διευθύντριά του Ινστιτούτου «...ως στολίδι όχι μόνο της ελληνικής γωνιάς της Βενετίας αλλά και ολόκληρης της περιοχής του Castello».

(Πηγή: ΑΠΕ-ΜΠΕ / Θανάσης Τσίγγανας)